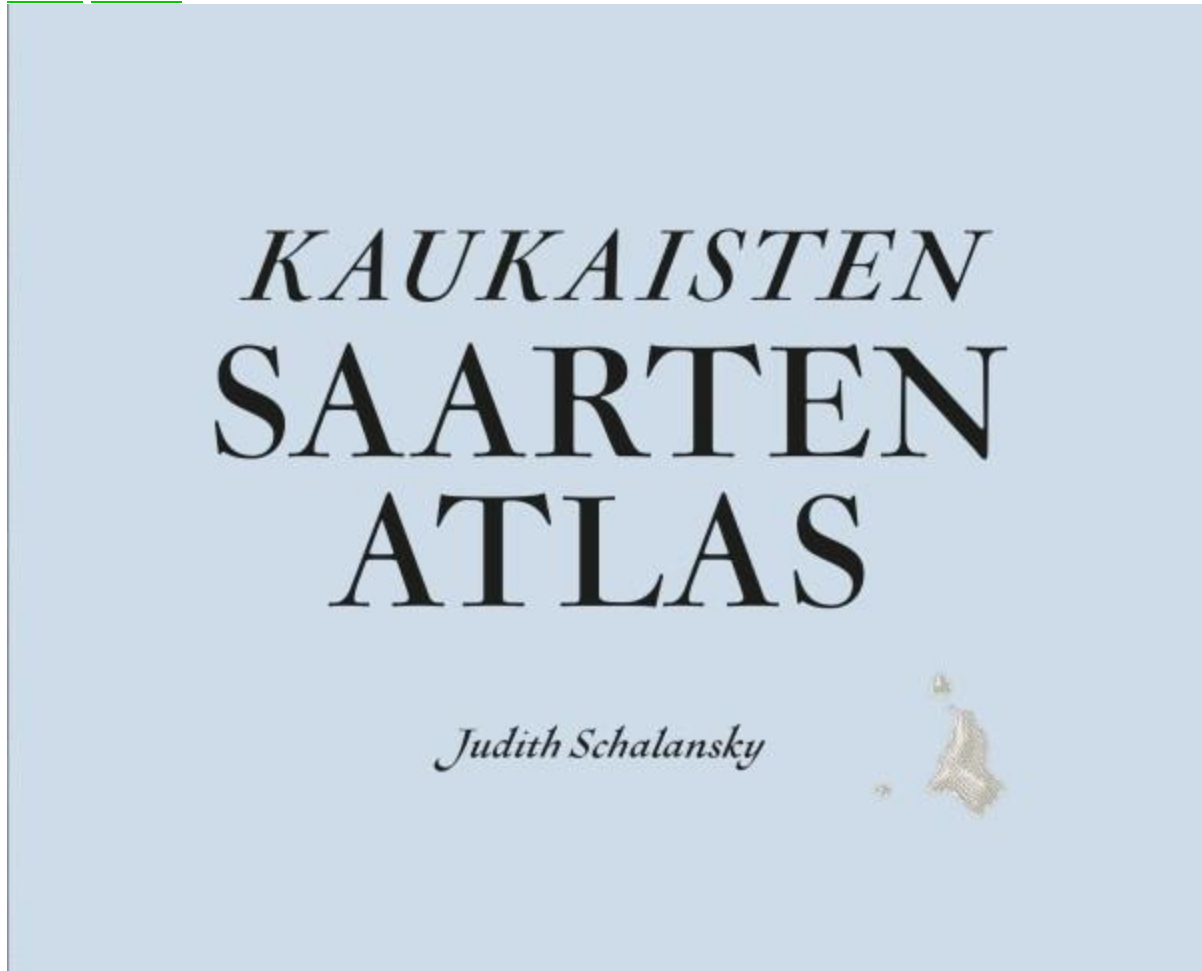

Judith Schalansky: Kaukaisten saarten atlas

[PM/30 ADMIN](#)

Saaret, joilla voi vieraila lukemalla – SAARA LAAKSO (4.9.2020)

Harvemmin runoteos on painava ja pitkäselkäinen, sellainen kuin [Judith Schalanskyn](#) *Kaukaisten saarten atlas*. Kartastoon viittaava ulkoasu ja nimi eivät ainoastaan vastaa sisältöä, vaan ovat sitä. Kyseessä on uteliaisuutta ruokkiva, runollinen maantiedon kirja. Teoksen aukeamilla hienostuneet karttakuvat yhdistyvät saarten paikallishistoriasta ammentaviin teksteihin. Tyrmäävän kaunista kirjaa tekee mieli sanoa kokonaistaideteokseksi. Tekijä on suunnitellut sen kirjasimia myöten. Alkuperäinen, saksankielinen teos ilmestyi jo vuonna 2009 ja voitti synnyinmaassaan vuoden kauneimman kirjan palkinnon.

Kaukaisten saarten atlasia lukee kuin se olisi käyttöesine. Yllättävä yleisyyden ja tarpeellisuuden tuntu liittyy siihen, että *Kaukaisten saarten atlas* muistuttaa olemukseltaan tietokirjaa. Systemaattinen rakenne, teoksen lopussa oleva sanasto sekä paikannimihakemisto antavat ymmärtää, että saarikatsaus palvelee ketä tahansa uteliasta retkeilijää. Lisäksi Schalansky kirjoittaa kertovia, eloisia runoja, jotka näyttävät proosalta.

Saarten kertomukset näyttävät perustuvan tositahtumiin. Lukiessa tulee toistuvasti mieleen se taustatyö, jonka Schalansky on tehnyt perehtyessään viidenkymmenen saaren historiaan, luontoon ja tapoihin. Tavallaan kirjailija on asettunut samaan veneeseen kuin lukuisat löytöretkeilijät ja haaveilijat, joiden vaivalloista tietä saarille teoksessa toistuvasti kuvataan. Teos muistuttaa siitä vaivannäöstä, joka matkailuun on aiemmin itsestäänselvästi kuulunut ja mikä tekee siitä osaltaan palkitsevaa. Jos haluaa päästä jonnekin edes mielikuvissaan, on ponnisteltava kuin löytöretkeilijä. Lukeminen herättääkin kiitollisuutta: Kaikkien merimatkojen, ääriolojen, selvitysten ja taiteellisten valintojen jälkeen saan lukea tämän erityisen kauniin kirjan sohvallani.

Teoksen lähtökohta ovat olleet kirjailijan lapsuuden erityislaatuiset hetket karttakirjojen ääressä. Ne heijastuvat myös teksteihin ja lukukokemukseen. Se, mitä kustakin saaresta kerrotaan tuntuu noudattavan innostumisen ja uteliaisuuden periaatteita. Kerrottavaksi valikoituu esimerkiksi Joulusaaren kohdalla paikallisten lintujen ja rapujen keskinäinen sota. Osa kuvauksista, huolimatta siitä että ne sisältävät seikkaperäistä tietoa, ruokkii lukijassa lisää uteliaisuutta. Saaria on melkein pakko Googlata. Ketkä esimerkiksi lopulta selvisivät Clippertonin saarelta, minkä ikäisiä lapset olivat?

Schalanskyn kirjallinen tyyli on toteava ja proosallinen. Kuvaukset ovat kuitenkin aistivoimaisia ja tapahtumat puhuvat puolestaan. Ansiokkaat kirjalliset ja kuvalliset valinnat sulavat osaksi saarten paikallishistoriaa ja teoksen karttakirjamaisuutta. Kun Kaukaisten saarten atlaksen kokoaminen olisi ollut keino tallettaa pian mereen uppoavilta saarilta edes jotakin. Kirja tuntuu lukukokemuksen lisäksi tekona ja eleenä erityisen merkittävältä.

Schalansky kertoo esipuheessaan, että ei koskaan lapsena matkustanut. Moni lukijakin muistanee lapsuudesta sen, miten kartat toimivat kaukokaipuun ja matkahaaveiden kasvualustana – eräänlaisina korvikkeina matkoille. **Marko Niemen** viimeiseksi jäänyt käännöstyö on pandemian vuoksi erityisen ajankohtainen. Olisi nojatuolimatkaileva, kun minnekään ei pääse. Schalanskyn teos ei kuitenkaan tunnu olevan yritys saada lukija kokemaan paratiisin lämpöä pandemia- tai ilmastoksesta. Se pikemminkin edesauttaa olosuhteiden, paikallaan pysymisen hyväksymistä. Sivuilla toistuvat pienet maapallon kuvat muistuttavat siitä, että lukija on itse maan kuorella, pisteenä kartassa – ei kuvitelmissaan paratiisisaarella. Etäisyyksiä ja läsnäolon pistettään voi tunnustella kirjan äärellä.

Pitkin teosta esiin pilkahtaa viisas väite: Matka on aina erilainen kuin matkan suunnitelma tai odotukset. Schalanskyn kertomuksissa tavoitteet ja mielikuvat törmäävät usein rehevään ja epämiellyttäväänkin todellisuuteen. Tekstit kertovat tragikoomisesti turhautumisista, eksymisistä, ikävistä yllätyksistä, vaikeista sääoloista ja takaisinkääntymisistä.

”Nälissään he syövät sahanpurua ja nahkasuikaleita, joita on kiedottu raakapuun ympärille köönsien suojaiksi. He liottivat kivikovaa nahkaa meressä neljä tai viisi päivää, jotta se pehmenisi, paistavat sitä hiilien päällä ja pakottautuvat nielemään sen.” (s. 70).

Vaikeapääsyiset saaret ja laajat merialueet tarjoavat myös esimerkkejä paikoista, joissa ihminen selviytyy heikommin kuin muut eläinlajit.

Kuvatessaan elämää saarilla Schalansky tulee paljastaneeksi paljon ihmisyydestä. Teos saa ajattelemaan esimerkiksi sitä, miten sopimuksenvaraisia ja paikallisia asioita hyvä ja paha ovat. Teoksessa esitetään muun muassa, että Tikopian saarella osa vastasyntyneistä jätetään ”tukehtumaan ja kuolemaan yksin” koska pienellä saarella ruokaa riittää vain 1200 asukkaalle. Tämä ja muut erikoiset käytännönjärjestelyt kuvataan niin, että kauhistelu jää lukijalle. Kun *Kaukaisen saarten atlaksen* lukee yhdeltä istumalta se piirtää esiin eräänlaisen, oudon kokonaiskuvan maailmasta. On olemassa hillitön kirjoja elää ja selviytyä.

Teoksen valossa ihminen on pakkomieltainen tavoittelija, jolle etsiminen tuntuu olevan tärkeämpää kuin löytäminen. Joku etsii paikkaa josta voisi nähdä Venuksen ylikulun, joku käyttää elämänsä siihen, että etsii aarteita, jotka varmasti ovat Kookossaarella jossakin. *Kaukaisten saarten atlas* kysyy, mikä ihmistä ajaa ja millä tavalla pyrkimyksiin voisi suhtautua. ”Kaipuu tulee aina olemaan suuri, suurempi kuin kaivatun kohteen saavuttamisesta saatu tyydytys”, ehdottaa Schalansky esipuheessaan.

Schalanskyn kirja tekee kunniaa selviytymiselle, kekseliäisyydelle ja uteliaisuudelle, mutta ei epäröi kertoa, mihin erilaiset inhimilliset pyrinnot maapallolla ovat johtaneet. Runot kantavat mukanaan maailmanhistoriaa ja ottavat siihen toisinaan myös kantaa:

”Nykyään tarvitaan pommi, mikäli haluaa olla maailmanvaltia. Neljäs voittajavaltio seuraa muiden jalanjäljissä ja haluaa ydinaseen avussa osoittaa paikkansa maailmannäyttämöllä, herättää pelkoa ja todistaa mahtinsa.” (s. 80)

Paikoin lukija voi kokea silkkaa helpotusta siitä, että ei ainakaan henkilökohtaisesti ole osallistunut kaukaisten saarten turmelemiseen. Toisaalta myös se, missä määrin nimenomaan lukija määrittelee pienten ja suurten mantereiden tulevaisuutta, nousee mieleen.

Teoksen alaotsikko ”Viisikymmentä saarta, joilla en ole koskaan käynyt enkä tule käymään” on muistutus mielikuvituksen mahdollisuuksista. Se on myös valloittamista vastaan kapinoiva miete: Kaikkialla ei tarvitse käydä, eikä matkailu ei ole sivistyneen ihmisen mitta. Teos, joka nojaa historiallisiin tapahtumiin antaa ymmärtää, että Schalanskyn jalanjäljissä voisi periaatteessa kulkea kuka hyvänsä. Matkustamisen sijaan itseään uteliaaksi kutsuva voi ryhtyä selvittämään lukemalla, millaista jossakin on. Tähän näennäiseen itsestäänselvyyteen *Kaukaisten saarten atlas* havahduttaa.

Judith Schalansky: *Kaukaisten saarten atlas*, Suomentanut Marko Niemi, käännöksen viimeistely Kristian Blomberg ja Raisa Marjamäki, Poesia 2020. 144 s.

Saara Laakso on kirjoittamisen maisteri Jyväskylän yliopistosta, hän työskentelee Vantaan Sanataidekoulussa.